

11. Кубрякова Е. С. Концепт. Концептуализация / Е. С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филологическ. ф–т МГУ, 1996. – С. 90–94.
12. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: ТГУ, 2002. – 123 с.
13. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 58–65.
14. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж: ВГУ, 1996. – 104 с.
15. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3–16.
16. Степанов Ю.С. Концепт / Ю. С. Степанов // Словарь русской культуры: опыт исследования. – М.: Школа «Языки русской культуры». – 1997. – С. 43–83.
17. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: Дис. канд. філ. наук: 10. 02. 04 / Т. В. Луньова. – К., 2006. – 348 с.
18. Полюжин М. М. Типологія й аналіз концептів / М. М. Полюжин // Іноземна філологія. 2009. Вип.121. – С. 80-89.

УДК 811.161.2'276 + 811.373

*Миколенко Т. М.
(Тернопіль, Україна)*

СЛЕНГОВА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ФРЕЙМУ “ВІДПОЧИНОК”

У статті виявлено і класифіковано сленгові експлікатори поняття “Відпочинок” у мовленні жителів м. Тернополя. Конкретизовано термін “сленг”. Змодельовано когнітивну структуру, яка відтворює аналізоване поняття.

Ключові слова: сленг, лексика, фрейм, “відпочинок”.

В статтє виявлені и класифіцировані сленговіє експлікатори поняття “Отдых” в речі жителєй г. Тернополя. Конкретизирован термин “сленг”. Смоделирована когнитивная структура, которая воспроизводит анализируемое понятие.

Ключевые слова: сленг, лексика, фрейм, “отдых”.

The article gives classification of slang vocabulary of the concept of “Rest” in the speech of residents of Ternopil.

Keywords: slang vocabulary, frame, rest.

Культурна ситуація 90-х років ХХ ст. позначена вибухом різноманітних форм нелітературного мовлення і активізацією його дослідження в мовознавстві. В поле зору

дослідників попадають теми реального побутування мови, які раніше вважались недостойними уваги науковців: мова міста, сленг, жаргон тощо. Незважаючи на серйозні студії цього питання у світовому мовознавстві загалом (І.Р. Гальперін, Р. Спірс, Ч. Фріз, А.Д. Швейцар та ін.) і в українському зокрема (С.А. Мартос, Ю.Л. Мосенкіс, С. Нередькова, Л.О. Ставицька, О.С. Фурса, Н.В. Хобзей, Н.О. Шовгун, та інші), інтерес до окресленої теми зберігається й донині, оскільки мова йде про явище не тимчасове, до того ж, таке, що відбиває культурні тенденції свого часу, а відтак змінюється, модифікує напрямки розвитку, зберігаючи певні основи.

Проблему нелітературного спілкування визначає низка термінів (мова міста, жаргон, діалект, аргумент тощо), з-посеред яких, на нашу думку, виділяється номінатив “сленг”. Оскільки єдине визначення терміна відсутнє, пропонуємо робоче тлумачення, яке дасть змогу відокремити сленг від подібних термінів: сленг – нелітературний пласт лексики, яка виникає і використовується в усному розмовно-побутовому стилі мовлення, має різну міру поширення (від загальнозрозумілої до вузьковживаної) і міняється відповідно до зміни культурних тенденцій. Сленг формує яскравий, експресивний стиль мовлення, оскільки його лексичному складі притаманне емоційне й фамільярне забарвлення.

Когнітивна орієнтація лінгвістики нашого часу спричинила активне опрацювання проблем, що стосуються способів кодування, збереження й відтворення людиною інформації про світ. Визначальна роль мови у процесі освоєння середовища беззаперечна, оскільки вона виступає основним показником, відтворювачем мисленневих процесів, важко доступних поки що для інших форм аналізу. Когнітивна теорія, підкреслював Р. Джакендофф, це дослідження ментальної інформації, що зберігається в ментальному лексиконі всередині мозку і яке становить основу людської свідомості [1: 35]

За порівняно значний час розвитку, якщо врахувати швидкість розповсюдження інформації і розвитку інформаційних технологій, сформовано чимало дослідницьких напрямів, шкіл, вироблено велику кількість методик і утверджено розгалужений термінологічний апарат, що, проте часто випереджає наукові узагальнення і тому характеризується розмитістю, смисловим повторенням тощо і уже потребує авторської конкретизації майже в кожній науковій роботі, зв'язаній з проблемами когнітивного аналізу.

Одним із найбільш уживаних, а отже, науково верифікованих термінів є “фрейм”. М. Мінський вважає фреймом структуру елементів стереотипної ситуації [2: 360], для Ч. Філлмора фрейм – це об'єднані у систему певні поняття, зіставні з людським досвідом [3: 362], Т. А. ван Дейк з соціологічних позицій визначає фрейм як стереотипну ситуацію, яка фіксує вчинки учасників, спроектовані соціальними настановами [4: 27]. У науковій літературі існує величезна кількість досліджень, присвячених викристалізуванню теоретичних основ фреймової лінгвістики і верифікації наукових результатів, зокрема, на теренах східного слов'янства (А.Н. Баранов, Н.Н. Болдирев, О.П. Воробйова, В.З. Дем'янчик, С.А. Жаботинська, Ю.Н. Караулов, Є.С. Кубрякова, Ю.Г. Панкрац, О.О. Селіванова Р.М. Фрумкіна, З.А. Харитончик та багато інших). Кілька основоположних, на нашу думку, ознак, робить указаний термін привабливим для мовних досліджень. Фрейм виступає терміном, який визначає спосіб збереження інформації в людській свідомості, зокрема, релевантним для роботи є визнання складного характеру фрейму, який “акцентує підхід до вивчення інформації, збереженої в пам'яті, види-

ляє частини, тобто структурує інформацію, конкретизуючи її у міру розгортання фрейма” [5: 152-153]. Структура фрейму являє собою об’ємне плетіння з вузлів і відношень між ними. Розрізняються вузли різних рівнів – вищого і нижчого. Вузли вищого рівня в комбінаторній єдності представляють набір обов’язкових для мінімального розуміння компонентів, вузли нижчого рівня – необов’язкові, презентують додаткову інформацію. Особливістю фреймового оформлення інформації є репродуктивність вузлів і їх здатність існувати у вигляді окремого фрейму. Розмежування рівневої будови фрейма координується з виділенням прототипного сприйняття, загруваного в холистичних теоріях залежності значення окремого слова чи речення від контексту, від мови як форми життя [6: 8].

Метою нашої роботи є дослідити способи ментальної організації сленгу. Мета роботи зумовлює виконання конкретних завдань: укласти сленговий вокабуляр лексики на позначення відпочинку; підібрати ментальну структуру, найбільш відповідну до характеру матеріалу; описати в одиницях фреймового аналізу структуру сленг-лексики.

Предметом дослідження виступає сленгове мовлення жителів м. Тернополя. Матеріал зібрано методом анкетування і запису уривків побутового мовлення та методом аналізу літературних джерел.

Фрейм часто презентує у вигляді дворівневої структури вузлів і відношень: 1) верхніні вузли, що містять дані, завжди справедливі для ситуації і 2) термінальні вузли, або слоти, що заповнюються фактами конкретної ситуації. Активізація кожного слоту дає змогу відтворити ситуацію в повному вигляді. Фрейм “Відпочинок” являє собою один із різновидів ситуації дії з типовими слотами “зміст дії”, “суб’єкти дії”, “об’єкти дії”, “способи дії”, “час дії”, “місце дії” тощо [7: 3–13].

Між конститuantами номінативного простору фрейму “Відпочинок” виявлено синонімічні відношення, проте домінантами синонімічних рядів виступають слова літературної системи. Специфікою аналізу нелітературного мовлення є відсутність (або утруднений аналіз) польових відношень всередині кожної виділеної групи, адже при вивченні розмовної лексики критерії частоти використання, поширення тощо є досить умовними, особливо якщо зважити на постійну змінність сленгової лексики.

Основними, верхнініми слотами фреймової структури “Відпочинок” є дія та суб’єкт дії, що, проте, представлені неоднаково стосовно один одного. Максимально завантаженим є слот “дія”, тоді як компоненти слоту “суб’єкти дії” кількісно обмежені.

У слоті “дія” локалізовано номінативи, об’єднані семою ‘не займатися роботою’. У “чистому” вигляді дію “відпочивати” презентовано невеликою кількістю сленг-одиниць: *відтягуватися, тусити, торчати: Ти де вчора була – Та, на дістоцеці торчала*. Здебільшого константи аналізованого слоту суміщують значення дії та інтенсивності дії. Активний відпочинок, супражений з фізичними й емоційними проявами, передають лексеми *відриватися, дати жару* тощо, наприклад: *Я вчора дала жару на дискачі, сьогодні ніг не чую*. Досить активними є позначення форм спокійного відпочинку – *балдіти, розслабитися* (можна сидіти на дивані, слухати музику, пити каву тощо).

Більш поширеними у порівнянні з попередніми є лексеми, що вказують на дію “відпочивати” у поєднанні з вказівкою на характер дії. Багатокомпонентну низку слів складають сленгові синоніми до літературного “спати”: *відключитися, вирубатися, давити вухо,*

давиту масу, дати мачо, мача, дати хрופака, друшляки, кимарити, кемарити, кімати, масувати, пухнути, сидіти на спині, наприклад: *Приходжу, а він найся – і мача.*

На позначення відпочинку як перерви між будь-якою роботою використовують сполуку з *їсти твікс*, у якій поєднується семантика дії та часу цієї дії.

Один із найчисельніших способів відпочинку пов'язаний із вживанням алкогольних напоїв і представлений словом “пити”, що має багато чисельну низку відповідників у сленговому вокабулярі: *бухати, банячити, вдушити, вдушити, глушити, квасити, жлюкати, дрінкати, дренчатити*, наприклад: *Вчора гуділи цілий вечір, вдушили 5 пузирів; Після того, як ми вдушили алкоголь... [8: 325]; Сам (Риня) дістає з сумки сухач і глушить його з горла [8: 107]*; одноразову дію передають лексеми – *джахнути, джигнути, дьорнути, дьоргнути*.

Форми активного відпочинку передають лексеми *гульдебосити, справляти гульдебоси, гудіти*, що означають веселий, невимушений відпочинок в компанії з вживанням алкогольних напоїв.

У певної групи молоді спосіб відпочинку передбачає вживання наркотиків: *колотися – штрукатися*; курити наркотичну траву – *хапати*; разове куріння наркотичної трави – *тяга*.

Розмову як спосіб відпочинку представляють слова *гудіти, базарити, спікати* у значенні “спілкуватися” та *приколюватися, прікалюватися* – “жартувати, дотепно висловлюватися”, наприклад: – *Що робиш? – Сиджу на каві з Ольгою. Спікаєм.*

Нині особливого поширення, до небезпечної, на думку психологів, межі набуває відпочинок за комп'ютером, вербалізований сленг-лексемами *зависати, компитися, шарити в компі, шарити (лазити) по капі, сидіти в компі (капі), бучитися, твітнутися*, наприклад: – *Що будеш робити? – Та посижу в компі.*

Спосіб відпочинку, пов'язаний із танцями, демонструють лексеми *дрігатись, дьоргатись, ковбаситись, скакати*; значення “відпочивати, слухаючи музику чи граючи музику”, передають слова *лабати, втикати, ганяти*, наприклад: *Сиджу, втикаю музику – кайф повний.*

Сленгізми фрейму “суб'єкти відпочинку” використовуються на позначення групи осіб, які відпочивають: *гоп-компанія* – компанія, яка весело проводить час, *дрік-компанія* – компанія, яка відпочиває з вживанням алкогольних напоїв. Одиничні представники аналізованої дії відтворюються літературними формами або сленговими номінантами людини: *пацік, кореш, дружбан, колежанка* тощо.

Компоненти фрейму “предмети, пов'язані з відпочинком” сконцентровані навколо понять, визначених у попередніх пунктах, тобто “алкоголь”, “наркотики”, “комп'ютер”, “танці”, “музика”, які вважаємо тематичними кваліфікаторами сленг-лексики на позначення відпочинку.

Загальне значення поняття “алкоголь” у розмовному мовленні трансформувалося в *бухло, дрінкер, дрінкач*. Різноманіття алкогольних напоїв передається лексемами *бухло, бухельце*, наприклад: *Ввечері скинемось по три гривні на бухло; ... твої друзки хоч і п'ють, але й про дім не забувають, завжди копійку несуть до хати, а ти? Тобі тільки колеги! І бухельце... [8: 39]*. З окремих алкогольних напоїв спеціально відзначені спирт – *спіртяк*, наприклад: *В неї на весіллі один спіртяк розведений був; горілка – зелений змій, водяра, водичка, нафта*, наприклад: *Риня тримає в руці напівпорожній графинчик і каже: Закінчується нафта, розливає залишки по чарках, скільки водяри не візьми – її*

завжди мало... [8: 53]; горілка магазинна – *казьонка*; суміш горілки та пива – *йоржик*; вино – *чорнило*, наприклад: *Споримо? Хто програє з того чорнило*; самогон – *бормотуха*, наприклад: *Взяти з дому бормотуху, чи купити казенку в магазині?*. Спеціальні назви має позначення кількості спиртних напоїв, які в аналізованому полі теж виступають об'єктами дії: сто грамів горілки – *стограмульчик*, наприклад: *Налий і мені стограмульчик*; чверть пляшки горілки – *чекушка*, наприклад: *Кути чекушку, бо пляшку ми не роздаємо*; двадцять п'ять літрів горілки – *українська чекушка*; пляшка горілки – *пузир*, наприклад: *Здається хтось сьогодні іменинник, давай по пузир*; пляшка будь-якого спиртного напитку – *ваня*, наприклад: *Давай, дуй за ваньою, флакон*, наприклад: *Шо за пікнік без флакону, фляндран*, наприклад: *Не зрозуміла, де фляндран за екзамену?*; склянка спиртних напоїв – *стопарік*, *метр*, наприклад: *Давай, передавай стопарік по колу*.

Відпочинок молоді часто пов'язаний із вживанням різного виду наркотиків, сленгові найменування яких є досить відомими серед цієї групи: *джумбас* – вид наркотичної трави; *маріша* – марихуана; *косяк* – наркотики у вигляді сигарети; *колеса* – наркотики у вигляді таблеток; *гера*, *герич* – героїн; *кока* – кокаїн, наприклад: *Недавно по телеку показували, як колеса можна вільно в деяких аптеках купити*.

В жіночому мовленні відпочинок асоціюється із спілкуванням. Форму такого відпочинку виражають сленгізми *базар*, *тріпотня*, *трьон*, *тріпачка*.

Відпочинок, пов'язаний із поняттям “танці”, передають сленгізми *гоп-ца-ца*, *дискотпляска*, *дриганка*, *скачки*, наприклад: *Давай по-биріку збирайся, за пів-години валимо на скачки*.

Для меломанів чи поціновувачів музики відпочинок асоціюється із поняттям “музика”, яке представлено словами *лаба*, *лабанджос*, *музон*, наприклад: *Приходь до мене, за-качаєш собі класні музони*.

Побутова техніка, як предмет відпочинку, пов'язана зі словами *тєлек*, *яцик*, *яцик для дурнів* (телевізор), *комп*, *комп'ік*, *компютер* (комп'ютер), *мамік*, *паміфон*, *шарманка* (магнітофон), *бандитка*, *альтанка для відпочинку* (гральні автомати).

Фрейм “**місце відпочинку**” утворюють сленгові варіанти літературних назв закладів “бар”, “кафе”, що у мовленні озвучуються *кабак*, *гонтелик*, наприклад: *Віть, давай десь підемо відпочинемо в кабак чи на діско*. Компанії часто збираються у когось вдома – *на хаті*, *на хазі*, наприклад: *Народ, балдіти на новий рік будемо в мене на хаті*. Для молодих людей місцем відпочинку також є дискотека, відповідником якого є сленгізми *диско*, *діско*, *диски*, *дискотпляска*, *гоп-ца-ца*, *гопанка* тощо.

На позначення вечірки з використовуються сленгізми, у яких поєднано значення часу і місця дії: *сейшин*, *сейшак*, *фєстиваль*, *бордельєро* (вечірка зі спиртним і / чи наркотиками), *заєсалово* (вечірка з великою кількістю людей, яка може тривати невизначений час), *кримінал* (галаслива вечірка), *дєстрой* (вечірка, яка має негативні наслідки).

Для людей старшого віку (після 30-ти) відпочинок пов'язаний з дещо іншими зацікавленнями: для чоловіків – *піти на пиво*; для жінок – *сходити на каву*, наприклад: *Ми ще після роботи на каву сходили; Я піду з мужиками на пиво*.

Логічним для дії на позначення відпочинку є слот “**ступінь вияву дії**”, об'єктивованій лексемами і словосполученнями *на повну катушку*, *по повній*, *по повній програмі*, *круто*, *масово*, *сторчково*, *повний*, наприклад: *Ото музон, повний кайф*.

“Результат дії” здебільшого має негативні прояви: *відрубатися, загриміти (попастити до міліції)* тощо.

Отже, наведений матеріал засвідчує існування фреймової структури сленгової групи “Відпочинок”. Її специфікою є взаємопроникність окремих фреймів, об’єктивація єдиною лексемою чи словосполученням кількох фреймових слотів, наприклад, місця і часу, дії та її характеру тощо.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що сленгове мовлення розвивається за законами, притаманними мовній системі загалом, проте воно має і свою специфіку. Зокрема, сленгове поле відпочинку локалізується навколо кількох тематичних центрів: алкоголь, наркотики, танці, музика, комп’ютер.

Подальші масштабні польові дослідження лексики дадуть змогу виявити результати систематизації та взаємозв’язку одиниць для більш глибокого та цілісного вивчення і є перспективним напрямом сучасної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jackendoff R. *Semantics and Cognition* / Ray Jackendoff – Cambridge (Mass.): The MIT Press, 1993. – 283 p.
2. Minsky M. *Frame Theory* / Marvin Minsky // *Thinking: Reasings in Cognitive Science* – Cambridge : Press, 1977. – P. 355–376.
3. Fillmore Ch. J. *Frame Semantics* / Charles J. Fillmore // *Linguistic Society of Korea : Linguistics in the Morning Calm*. – Seoul, 1982. – P. 111–138.
4. Dijk T.A., van. *Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension* / Teun A. van Dijk // *Cognitive Processes in Comprehension*. – Hillsdale, 1977. – P. 3–32.
5. Карасик В.И. *Языковый круг: личность, концепты, дискурс: монография* / Владимир Ильич Карасик . – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
6. Жаботинская С.А. *Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей* / С.А. Жаботинская // *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. – 1997. – Вип. 3. – С. 3–11.
7. Баранов А.Н. *Концептуальная модель значения идиомы [Текст]* / А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский // *Когнитивные аспекты лексики : сб. науч. тр.; отв. ред. Е.В. Розен*. – Тверь : Изд-во Тверского гос. ун-та, 1991. – С. 3-13.
8. Дністровий Анатолій. *Пацики. Конкретний роман : роман* / Анатолій Дністровий. – Київ : Факт, 2005. – 392с